

Frühstück zwei: Das Liebesverbot

door Peter Franken

Het Wagnercongres werd op 28 november geopend door Nike Wagner, die in haar voordracht de opvoering memoreerde van de drie vroege werken van haar overgrootvader die niet in het Festspielhaus worden toegelaten. In dit verband sprak zij van de “Drei Frühstücke” die in een productie van Oper Leipzig in de Oberfrankenhalle waren vertoond, voorafgaand aan de Festspiele van 2013.

Frühstück Eins, *Die Feen*, heb ik in 2009 in Parijs gezien, in het Théâtre du Châtelet. Het was een ad hoc productie van regisseur Emilio Sagi en Marc Minkowski had de muzikale leiding. Ik herinner me het voornamelijk als een gezellige ontspannen avond die wat lang duurde. Het zag er aardig uit en de muziek was ook niet slecht. Bij het afspelen van een opname van dit werk kwam ik tot de conclusie dat Wagner hier nog erg bezig was om Weber te emuleren. Het klinkt als een minder coherente versie van *Euryante*. Afgaande op de foto's van de Leipziger inscenering werd dit debuutwerk vertoond met een knipoog.

Frühstück Drei is zonder meer de bekendste van de drie. De gedachte om het verbod van zijn grootvader te trotseren en *Rienzi* in het Festspielhaus te brengen, leefde zo sterk bij Wieland Wagner dat hij in Stuttgart, zijn Winter Bayreuth, bij wijze van proef een *Rienzi* heeft geënceneerd. Mede als gevolg van de misbezetting van Adriano, de tenor Josef Traxel in plaats van een mezzo, werd het geen succes en liet Wieland het plan varen. Of hij het later nog eens zou hebben opgepakt, zullen we nooit weten. Zijn voortijdige dood heeft wel meer ontwikkelingen in de kiem gesmoord. Om een indruk te krijgen van het gemis van een mezzo in *Rienzi* volstaat het vergelijken van twee opnames. In 1983, tijdens een festival rond de 100e sterfdag van Wagner, werd *Rienzi* in de Bayerische Staatsoper uitgevoerd onder leiding van Wolfgang Sawallisch. René Kollo vertolkte de titelrol, Adriano werd gezongen door de tenor John Janssen. Uit 1976 stamt de opname onder Heinrich Hollreiser, eveneens met Kollo als Rienzi maar nu met Janis Martin als Adriano. In alle opzichten een wereld van verschil.

Liever een *Hosenrolle* dan een opera zonder vrouwelijke hoofdrol!

Het werk heb ik in 2008 in Bremen gezien in de regie van Katharina Wagner. Een bespreking hiervan belandde uiteindelijk in ons jubileumboek. Waar *Die Feen* doet denken aan Weber heeft vrijwel iedereen bij *Rienzi* associaties met Meyerbeer. Tijdens het Rienziweekend in Mennorode is hierover uitvoerig gesproken. Ik volsta hier met een foto uit de Leipziger productie.

Das Liebesverbot

Afgelopen september was de première van *Frühstück Zwei* van Oper Leipzig in het eigen huis. Het gegeven dat dit de enige opera van Wagner was die ik nog nooit had gezien, was reden genoeg om hiervoor naar Leipzig af te reizen.

Wagner componeerde *Das Liebesverbot* toen hij begin 20 was. Het werk ging in 1836 in première in Maagdenburg onder leiding van de jonge componist zelf. Het werd een compleet fiasco en een tweede voorstelling is er tijdens Wagners leven nooit meer van gekomen.

De complete titel van dit werk luidt: *Das Liebesverbot oder die Novize von Palermo*.

Het libretto is een bewerking door de componist van Shakespeare's *Measure for measure* (*Leer om leer*). Wagner verplaatste de handeling van Wenen naar Palermo maar volgt verder de grote lijn van Shakespeare's stuk vrij getrouw.

De opera

De Duitse stadhouder Friedrich, die bij afwezigheid van de Siciliaanse vorst tijdelijk het gezag uitoefent, wil de losbandigheid van zijn onderdanen aan banden leggen. Daarbij concentreert hij zich op seksuele 'onregelmatigheden' al dan niet het gevolg van alcoholgebruik. Door het aanstaande carnaval te verbieden hoopt hij aldus twee vliegen in één klap te slaan. In zijn ijver om het burgerlijk fatsoen in ere te herstellen gaat hij echter zo ver, dat alle seksuele contacten buiten het huwelijk worden verboden met de ultieme sanctie: de doodstraf. De politie krijgt opdracht om maar direct de gehele rosse buurt van Palermo te ontruimen. Deze inbreuk op het vrije handelsverkeer valt niet in goede aarde en de bevolking protesteert dan ook luid.

Luzio, een beetje een losbol, ziet zijn vriend Claudio weggevoerd worden door de politie. Hij gaat naar het gevang omdat hij een kind heeft verwekt bij een vrouw met wie hij niet is getrouwd. Overigens niet geheel zijn schuld aangezien haar ouders hebben geweigerd in te stemmen met een huwelijk. Hij vraagt Luzio om zijn zuster Isabella, als novice tot een klooster toegetreden, op de hoogte te brengen en te vragen of deze voor hem wil pleiten bij Friedrich. In het klooster praat Isabella met een andere novice, Mariana. Deze vertrouwt haar toe dat ze daar terecht is gekomen nadat haar minnaar en aanstaand echtgenoot, een hooggeplaatste figuur, haar heeft laten zitten. Uiteraard is dat niemand minder dan Friedrich zelf. Isabella is diep verontwaardigd, zowel over het gedrag van Friedrich als over het lot van haar broer, en onderneemt een reddingspoging. Daarbij maakt ze zoveel indruk op Friedrich dat deze voor haar charmes bezwijkt en belooft Claudio van de galg te redden. Ten prooi aan hormonale opwinding eist hij echter als tegenprestatie dat Isabella zich aan hem geeft, al is het maar voor een uurtje.

Wat volgt is een serie klassieke verwickelingen met geheime rendez vous', gemaskerde personen, verwisselingen en uiteindelijk een apotheose in de vorm van de terugkeer van de heersende vorst. En dat alles op muziek die hoegenaamd niet aan de latere Wagner doet denken. Luisterend krijg je bepaald niet het gevoel dat hier de toekomstige smid van de *Ring* aan het werk is. Heel soms valt er in kleine wendingen iets van *Tannhäuser* te herkennen maar dat kan ook het gevolg zijn van per se iets wagneriaans in het stuk te willen ontwaren.

De encenering

Regisseur Aron Stiehl neemt het werk voor wat het is, een lichte komedie met 'lekkere' muziek. Dat leidt tot een encenering die meer weg heeft van een operete, of zelfs een musical, dan een serieuze opera. En dat werkt uitstekend.

Het toneelbeeld wordt bepaald door een achtergrond met daarop een oerwoudachtige natuurschildering. Op het toneel staan verrijdbare wanden waarop nummers zijn geplaatst wat de indruk geeft van enorme ladenkasten. Het suggereert de strenge werkelijkheid van Friedrichs' regime. *Ordnung muss sein*. Als hij verstrikt raakt in zijn eigen regelgeving, bewegen de wanden naar elkaar

toe zodat hij erdoor platgedrukt dreigt te worden. Hij duwt ze met kracht uit elkaar ten teken dat de persoon Friedrich uiteindelijk toch de stadhoudersbaas is, met alle gevolgen van dien.

De kostumering is nogal bont met Claudio als uitschieter: hij loopt er bij als een hippie.

Gezagsdragers zijn redelijk herkenbaar als zodanig gekleed maar de rest van de bevolking wekt de indruk alsof het altijd carnaval is. En als het dan echt zo ver is, wordt het nog gekker omdat alle mannen in vrouwenkleden verschijnen, zelfs politiefichef Brighella blijkt een jurk onder zijn uniform te dragen. De twee novicen dragen overigens normale habijten.

Norma

In de eerste akte zit een duet van Isabella en Marianne dat qua muzikale sfeer enigszins doet denken aan Norma en Aldagisa. Wagner was in die tijd nog erg gecharmeerd van de Italiaanse manier van zingen dus dat komt niet geheel onverwacht. Politiefichef Brighella die bij afwezigheid van Friedrich ('altijd te laat die Duitser') alvast begint met rechtspreken is een prachtige bas buffo. De van overtreding van het *Liebesverbot* verdachte Dorella, een animeermeisje, windt hem met gemak om haar vinger, draait in een mum de rollen om en neemt zijn plaats achter de balie in, compleet met grijze pruik.

Later volgt nog een trio van Isabella, Luzio en Dorella waarin beide dames de arme man met deegrollers bewerken om hem te straffen voor zijn gedrag. Hij heeft de gewoonte om voortdurend iedere vrouw die hem wel aardig lijkt ten huwelijk te vragen en dat geeft problemen als die dat van elkaar te weten komen. De scène eindigt in een musical comedy sfeer en als ze afgaat becommentarieert Isabella de gang van zaken met een minachtend "operette". Het einde van de voorstelling is een can-can van de gehele troep. Bij aankomst van de vorst

herpakt Friedrich zich en duwt Brighella naar achteren waarna in slap stick stijl de gehele rij omtuimelt. Alleen Mariana staat stil opzij, makkend tegen de zijmuur geleund. Zij is van de gehele charade geen spat wijzer geworden, Friedrich heeft nog steeds geen enkele belangstelling voor haar.

Uitvoerenden

De titelrol (Isabella, die *Novize*) werd voortreffelijk vertolkt door Christiane Libor. Haar hoorde ik indertijd als Ada in *Die Feen*. Deze rol vertolkt ze overigens ook in Leipzig bij herneming van *Die Feen* aldaar. De twee overige vrouwenrollen waren met Anna Schoeck (Mariana) en Magdalena Hinterdobler (Dorella) uitstekend bezet. Mark Adler zette een overtuigende Luzio neer, niet zo zeer *stimmlich* als wel acterend.

Daniel Kirch kon mij als Claudio minder bekoren, voldoende maar niet bijzonder. Reinhard Dorn maakte een feestje van zijn optreden als Brighella. Stadhouders Friedrich werd vertolkt door de bariton Thomas Pursio. Hij zette overtuigend een stijve hark neer die met een natte vinger te lijmen is door Isabella, ook al is ze gekleed als

non. Kennelijk weet deze novice op seksueel gebied van wanten, een suggestie die ook bij Shakespeare wordt gewekt.

Zoals gebruikelijk in de Oper Leipzig werd de begeleiding verzorgd door het Gewandhausorkest, ditmaal onder leiding van Matthias Foremny. Over kwaliteit in de orkestbak gesproken! Het uitnemende koor stond onder leiding van Alessandro Zuppardo.

Lortzing

Richard Wagner zou versteld hebben gestaan van de kwaliteiten van *Frühstück Zwei*, later door hem consequent afgedaan als jeugdzonde. Het is een bijzonder onderhoudend werk dat echter hoge eisen stelt aan de uitvoerenden. Geen wonder dat het indertijd bij dat kleine provinciale gezelschap in Maagdenburg een fiasco werd. Maar er is veel van te maken, zoveel zelfs dat naar verluidt *Das Liebesverbot* in 2013 werd gezien als het grootste succes in Bayreuth, en dat met inbegrip van de nieuwe ring van Castorf.

In vergelijking met *Zar und Zimmermann* (Lortzing, 1837) en *Die lustigen Weiber von Windsor* (Nicolai, 1849) komt *Das Liebesverbot* er beslist niet slecht vanaf. Ik heb alle drie gezien en Wagners "jeugdzonde" in Leipzig was zonder meer de meest aantrekkelijke.

Michael Eisenblätter gaat zelfs zo ver dat hij het werk kwalificeert als "de perfecte Lortzing", iets dat desgevraagd door Nike Wagner zonder aarzelen werd beaamd.

Shakespeare

In een bespreking van Shakespeares *Measure for measure* (waarin de rol van Friedrich wordt vertolkt door Angelo, een vergelijkbaar personage) trof ik de volgende passage:

Claudio asks Lucio to acquaint Isabella with his fate that she might persuade Angelo for, "in her youth / There is a prone and speechless dialect / Such as move men; beside, she hath prosperous art / When she will play with reason and discourse, / And well she can persuade" [1.2.179-83].

Though Claudio's last remark makes allusion of her astute ability to bend words, it is also used in juxtaposition with her "speechless dialect / Such as move men," referring to sex. Claudio is inferring that Isabella is sexually talented and her level of competence can move a man as hardened and mad as Angelo. This idea is followed in Act 2.2 where Angelo and Isabella converse with the assistance of Lucio. This scene starts slowly then rises to a climax that leaves Angelo flustered, frustrated, and undone. The rhythm is intentionally similar to the rhythm of sex but is transmitted through the Aristotelian use of language; moreover, it is intriguing to recognize how this process was disturbingly assisted by Lucio as he coached Isabella into the act.